

A VIZUALITÁS SZEREPE A SZÓKÖLCSÖNZÉSBEN

1. Mint ismert, korunkban egyre nő a vizuális kommunikációs eszközök szerepe az információ közvetítésében. Az óriási méreteket öltő nyomtatás mellett mindinkább számolni kell az elektronikus, mágneses, digitális kommunikációs csatornákkal. Az információknak több mint nyolcvan százaléka vizuális úton érhető el.¹ Ez a jelenség azonban nemcsak a technikai eszközök vizuális információkat közvetítő szerepével magyarázható, hanem azzal is, hogy általában az emberi megismerésben a szemnek nagyobb szerepe van, mint a többi érzékszervnek.

Dolgozatomban azt próbálom felmérni, hogy a vizuális nyelvi inger milyen mértékben hat a szókölcsonzésre. Előzetes feltevés szerint a látható nyelvi jel elősegíti a szókölcsonzést, hiszen köztudott, hogy az információ annál inkább rögzül az emlékezetben, minél több érzékszerv közvetíti. A vizualitás fogalma ezért itt az írott nyelvi kommunikációra vonatkozik.² De nemcsak. A jelenséget a magyar–román nyelvi interferencia körében vizsgálom. A cél a magyar nyelv különböző (társadalmi, földrajzi) változataiban élő román eredetű kölcsönszavak ilyen irányú elemzése. A magyar–román nyelvi érintkezésnek több évszázados története van.³ Ez alkalommal a vizsgálat tárgyát csupán a 20. századi szóanyag képezi. Elsődleges forrásaim alapja Márton Gyula, Péntek János és Vőd István szerkesztette szótár (a továbbiakban RK rövidítéssel szerepel).⁴ Figyelembe vettem Bakos Ferencnek a szótárhoz írt kiegészítő szójegyzékeit, Zsemlyei János monográfiáját és egy idevágó tanulmányát, valamint Kelemen Béla egyik hasonló témakörű dolgozatát.⁵ A szóanyagot saját gyűjtésen alapuló kölcsönelemekkel is gazdagítottam.⁶ Az így létrejött szóanyag képezi a viszonyítási alapot a továbbiakban.

2. A vizuális tényező szerepe a szókölcsonzésben nem úgy értendő, hogy ez volna az egyedüli, kizárólagos motiváció valamely nyelvi elem átvételére. A vizualitás csupán egyik tényező azon tényezők hosszú sorában, amelyek – egymástól gyakran nehezen elválaszthatóan – magyarázatul szolgálnak a kölcsönzés miéértjére. Ezért tekinthető kiegészítő, megerősítő motivációnak is. Ha a kétnyelvű beszélőben él az a külső vagy belső késztetés, hogy valamely tárgyat idegen vagy kölcsönszóval nevezzen meg, akkor ezt a kommunikációs beállítódást felerősíti a vizuális inger. A naponta olvasott hirdetőtáblák, árnevek, az írott hivatalos információk kulcsszavai az ismétlés révén

öntudatlanul is rögzülnek a nemzeti kisebbségi sorban élő egyén nyelvi repertoárjában. Ilyenként az írott nyelv állandó jelenléte a mindennapi tevékenységben jelentős lexikális hatásként könyvelendő el.⁷ Természetes, hogy az eltérő állami- és közigazgatási struktúrák, a nyelvi és kulturális különbségek meghatározó szerepet játszanak abban, hogy mi kerül kölcsönzésre és mi nem. De ezen túl a vizuális nyelvi jel erős manipulációs hatása mintegy legitimál olyan megnevezési tendenciákat is, amelyek nem ilyen természetűek, amelyeknek használata nem problematikus a csupán egynyelvű környezetben élő, azonos nyelvet beszélő számára. A tárgy és a név együttléte (a csomagolt kereskedelmi termékek, hivatalos iratok esetében) állandóan újratermeli ezt a megnevezési késztetést. Ilyen értelemben beszélek vizualitásról a megvizsgált kölcsönszavak esetében, tudatában lévén annak, hogy az egy csoportba sorolt lexémák körében is az írott forma hatásának a mértéke eltérő lehet.

3. Azok a kölcsönszavak, amelyek valamilyen módon kapcsolatban vannak a gyakori vizuális megjelenítéssel, három nagy csoportba sorolhatók. Az első csoportba tartoznak az államintézés, a közigazgatás fogalmköréből származó hivatalos megnevezések, a másodikba az utcai hirdetőtáblákon és más helyeken olvasható feliratok, a harmadikba pedig a kereskedelmi tevékenység olyan kölcsönelemei, amelyek esetében feltételezhető az írott forrás hatása. A három forrás nem mindig különíthető el mereven egymástól, különösen az első két csoport elemei érintkezhetnek.

3.1. Törvényszerűnek mondható az, hogy a kisebbségben élő etnikai közösség a többségi államalkotó nemzet nyelvéből az államszervezésre, közigazgatásra vonatkozó szavakat kölcsönöz. A kisebbségi sorba kényszerült, különböző államhatárok között élő magyar közösségek nyelvhasználatában kimutatható ez a kölcsönszórótegeg.⁸ Mivel az egyetlen hivatalos nyelv az államalkotó többségi nemzet nyelve, a nemzetiségi kisebbségek számára számos információ csak ezen a nyelven érhető el. Ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy a két érintkező nyelv szókincsében különböző mértékű eltérések lehetségesek az államvezetés és társadalomszervezés vonatkozásában.

Az RK-ban hivatalos minősítéssel jelölt kölcsönszavak nem olyan elemként értelmezendők, amelyek csak egy szűk réteg, a hivatali munkakörben dolgozók nyelvhasználatában lelhetők fel. Hiszen bármilyen hivatalos ügy intézése iratokhoz kötődik, és így ennek a kölcsönszórótegegnek jelentős része elterjedt a romániai magyar beszélők között, amint arra az RK szerkesztői több esetben felhívják a figyelmet.⁹

Ebbe a csoportba sorolt lexémák többsége az iratok hivatalos megnevezésére vonatkozik: *abonament* '(jármű) bérlet', *ádeverinca* 'igazolvány, elismervény', *ádressza* 'átirat', *ángázsáment* 'megállapodás, kötelezvény', *autorizácija* 'iparendély', *áviz* 'értesítés (postai küldemény érkezéséről),

bilét 'belépőjegy, menetjegy', *bon* 1.'nyugta, számla', 2.'kiutalási jegy', *borderó* 'kimutatás', *buletin* 'személyazonossági igazolvány', *cserere* 'kérvény', *csertifikát* 'bizonyítvány', *csitácie* 'idézés', *deczió* 'végzés' (s)¹⁰, *dekrét* 'rendelet, dekrétum', *deklaráció* 'nyilatkozat'¹¹ *doszár* 'irattartó, iratcsomó', *dováda* 'bizonyítvány, igazolás', *fisa* 1.'úrlap, nyilvántartó kartonlap', 2.'gyártási lap', *kartella* 1.'élelmiszerjegy', 2.'étkezdei jegy', *kárnyét* 1.'könyvecske, notesz', 2.'tagsági könyv', *kesztionár* 'kérdőív', *kitánca* 'nyugta', *kondika* 'jelenléti napló', *kontrákt* 'szerződés', *kotizácije* 'tagsági díj', *liszta* 'névsor', *livrét* 'katonakönyv', *ordin* 'rendelet, parancs', *pásáport* 'útlevél', *pérmisz* 1.'vasúti szabadjegy', 2.'engedély', *plán* 1.'munkaterv', 2.'tervrajz', *procesz* 'procesz', *punkt* 'textilárúra szóló jegy', *redzsisztru* 'törzskönyv', *referát* 'jelentés, beszámoló', *reguláment* 'szabályzat', *rekomandáre* 'ajánlott' *rekursz* 'beadvány', *sztát* 'létszámkeret (jegyzéke)', *tábel* 'kimutatás, névsor', *taksza* 1.'illeték', 2.'adó', *tákszá inverszá* 'a felhívottól fizetett telefonbeszélgetés', *tárif* 'díjszabás'.

Itt a vizualitás szerepének a számbavétele azért is jogosult, mert a hivatalos irat műfajának a megnevezése rendszerint kiemelt helyen és módon szerepel az okmányon. A hivatalos iratokhoz kapcsolódó minősítések, műveletek, az iratok szövegtestében előforduló, intézményes eljárásokra utaló fogalmak nevei szintén ebbe a csoportba sorolandók, mivel ha közvetve is, itt számolhatunk a vizualitás hatásával: *ádmisz* 'vizsgán átment', *áfisál* 'falragaszon hirdet', *ángázsál* 'szerződött, munkára alkalmaz', *autopunyera* 'a falu fejlesztésére fordított önkéntes pénzadomány', *avizál* 'értesít', *csiklu* 'második tagozat az iskolában', *deszfincál* 'megszüntet, felosztat', *gáránt* 'kezes', *hándikápat* 'mozgásszerűlt', *gyeszkoncentrá*l 'időleges szolgálatra behívott katonát hazabocsát', *inkadrál* 'besorol (munkahelyre, fizetési osztályba)', *intabuláre*: *intabuláret csinál* 'telekkönyvel'¹², *kalifikál(ás)* 'képesít(és)', *komplektál* 'úrlapot, kérdőívet kitölt'¹³, *kontesztál* 'megfellebbez', *kontraktál* 'szerződést köt', *kotizál* 'tagsági díjat fizet', *kumul* '(állás) halmozás', *média* 'általános osztályzat', *planifikál* 'tervez', *pontál* 'munkát, jelenlétet számbavesz', *ramburszál* 'visszatérít pénzt (a biztosító) (s)¹⁴, *rekláma*: *reklámát csinál* 'panaszt tesz', *repartizál* 'beoszt', *repétént* 'éviszméltó', *takszál* 1. 'illetéket kiszab', 2. 'jegyet vétet (a buszon)', *urdzsent* 'sürgős telefonhívás', *vekime* 'szolgálati idő', *virál* 'átutal', *viráment* 'átírás számlára', *vizál* 'láttamoz', *verifikál* 'ellenőriz', *votál* 'szavaz'.

Ebben az alcsoportban kiemelendő az igék viszonylag nagy száma (16%-a a hivatalos nyelvből származó szócsoporthoz). Jelöltjük olyan hivatalos nyelvhez kötött művelet, amelyekkel a magyar anyanyelvű a hivatalos irat révén kerül kapcsolatba.

Ugyancsak elemezhetők az írott hivatalos nyelv hatásának szempontjából is a hivatali tisztségeket, beosztásokat jelölő kölcsöszavak. Ezek gyakran nemcsak az okmányokon szerepelnek (és ott általában kiemelt helyen pl. az aláírás jelölésére), de a hivatalok irodáinak ajtóin is. Bár itt vitatható a

vizualitás mértékének a szerepe, teljes mértékben ez a tényező nem zárható ki. A következő kölcsönelemek utalnak erre az alcsoportra: *advokát* 'ügyvéd', *ádzsant* 1.'adószedő', 2.'kiküldött, ügynök', *brigadér* 'termelőszövetkezeti csoport vezetője', *delegát* 1.'a falu megbízottja a községi néptanácsban', 2.'felsőbb szervek kiküldött képviselője', *direktor* 'igazgató', *dzsesztijonár* 'könyvelő', *inszpektor* 'pénzügyi felügyelő', *kontabil* 'könyvelő', *kontrolor* 'ellenőr', *notár* 'jegyző', *pontátor* 'a végzett munkát jelenlétet számba vevő személy', *presidente primár* 'polgármester', *szekretár* 'titkár'.

Az RK-ban a magyar nyelvi réteg szempontjából hivatalos jelzővel minősített jövevényszók 75%-ról mutatható ki a vizualitás kisebb vagy nagyobb mértékű hatása az átvétel folyamatában.¹⁵ Nem véletlen, hogy a vizualitás szerepével összefüggő kölcsönszavak legnagyobb számban éppen ebben a nyelvváltozatban szerepelnek, hiszen Romániában az egyetlen hivatalos nyelv a román, és ez egy olyan nyelvhasználati situációt teremt az adminisztrációban, amely a hivatalos szerepekhez kötelező módon társítja a román nyelv állandó használatát szóban és írásban egyaránt. A nyelvhasználati helyzetkép, bár nálunk még nem végeztek ilyen jellegű felmérések, valószínűleg hasonló a vajdasági magyarokéhoz. Ott a munkahelyi kommunikációs vizsgálatok (a termelési és az igazgatási szférában dolgozók nyelvhasználatát elemezték) azt mutatták, hogy az igazgatási szférában dolgozók nyelvhasználata egyáltalán nem tükrözte a gyár etnikai-nyelvi struktúráját, mivel az ezen a területen dolgozók 48%-a kizárólag szerbhorvátul értekezett, 45%-a pedig kizárólag a szerbhorvát nyelvet használta, és csak elvétve szóltal meg magyarul.¹⁶

3.2. A feliratok csoportjába tartozó utcai hirdetőtáblák, kereskedelmi egységek, intézmények nevei esetében a legegértelműbb, hogy a vizuális inger jelentős szerepet játszott a kölcsönzési motivációk sorában. Hiszen az a romániai magyar beszélő, aki *alimentára*-nak nevezi az élelmiszerüzletet és *librerija*-nak a könyvesboltot, valószínűleg ezt nem azért teszi, mert nem ismeri az említett jelöltek magyar nevét, hanem inkább azért, mert a mindennapi vizuális inger révén a név a beszélő aktív szókincsének elemévé válik, és így könnyen felidéződik a kommunikáció során. A látási inger mintegy elősegíti, gyorsítja azt a folyamatot, amelynek során az idegen szó meghonosodott és elterjedt kölcsönszóvá válik. Ennek a jelenségnek az érvényesülését segíti elő az a tény, hogy számos olyan, a köztudatban számon tartott összetett intézménynév van, amelyet betű- vagy mozaikszóval szoktak jelölni. Ezeket nem szokás lefordítani, mivel nincs konvencionizálódott magyar megfelelőjük, és a beszéd folyamatában betűszó alakjukban hatékonyabbak, jobban betöltik a nyelvi gazdaságosság igényét. Ilyenek például: *dák* 'különböző termékeket felvásárló állami intézmény' (r. *D. A. C.: Direcția de Achiziții și Contractări* 'ua.'), *komkár* 'húsértékesítő kereskedelmi vállalat' (r. *COMCAR: Societatea Comercială de Stat pentru Aprovizionare cu Carne* 'ua').

A vizsgált szóanyagban 86 olyan kölcsönszót találtam, amelyeknek átvételében az kedvezett, hogy a fentebb említett módon feliratként fordultak elő. Ezek közül a legtöbb kereskedelmi egységek, intézmények neveire utal. Ilyenként átmenetet képeznek a köz- és tulajdonnév osztályozásában: *áddsz* 'állami biztosító társaság', *ádzsencia* '(vasúti) jegyiroda' (s)¹⁷, *agroszem* 'magvakat árusító üzlet'¹⁸, *alimentára* 'élelmiszerüzlet', *aprózár* 'zöldséges bolt', *árlusz* 'román–szovjet baráti társaság', *ászigürare* 'állami biztosító', *átílér* 'műhely', *autoszervics* 'autószerviz', *autoszervire* 'önkiszolgáló', *báza* 'terményátvevő központ', *bákánye* 'fűszerüzlet', *bizsutéria* 'ékszerüzlet', *braszerija* 'falatozó', *bufet* 'kocsmá', *csekk* 'takarékpénztár', *csentrála* 'telefonközpont', *csinima* 'mozi', *dák* 'különböző termékeket felvásárló állami intézmény', *cserkul* 'hadkiegészítő parancsnokság'¹⁹, *depó* 'raktár', *diszpenzár* 'orvosi rendelő', *drept* (1) 'jogtudományi kar', *fábrica* 'gyár'²⁰, *fármácsija* 'gyógyszertár' *firma* 'állami gazdaság', *fotográfia* 'fényképész', *frizerija* 'fodrászat', *gára* 'vasútállomás', *goszpodërija* 'állami gazdaság', *goszpodërija kolëktivna* 'kollektív gazdaság', *gosztát* 'állami gazdaság', *infirmërija* 'betegszoba', *internát* 'bentlakás' (s)²¹, *kamin* 'művelődési ház', *kánytyina* 'étkezde', *kámin kulturál* 'művelődési ház', *kofetarija* 'cukrászda', *kollektiv* 'mezőgazdasági termelészövetkezet', *komkár* 'húsértékesítő kereskedelmi vállalat', *kompleks* 'tömbházból, diákszállóból álló épülelcsoport', *koperativa* 'fogyasztási szövetkezet', *kráma* 'borozó, pincevendéglő', *krësa* 'bölcsöde', *kroitor* 'szabó', *libreriya* 'könyvesbolt', *milicë* 'rendőrség', *oráka* 'átlatfelvásárló és a mészárszékeket hússal ellátó vállalat', *policia* 'rendőrség' (s)²² *politehnika* 'műegyetem', *primãrija* 'községháza', *prefektúra* 'rendőrkapitányság'²³ *prokuratura* 'ügyészség', *punktu szánitár* 'egészségügyi álmomás', *resztáuránt* 'vendéglő', *szálváre* 'mentőszolgálat', *szanepid* 'közhigiéniái szervezet', *szemete* 'gép- és traktorállomás', *szfát* 'néptanács', *szpitál* 'kórház', *tribunál* 'törvényszék', *tutundzserija* 'dohánybolt', *universzál* 'nagyáruház', *zsugyikatoria* 'bírótság'. Másrészük utcai hirdetések, reklámok, közlekedési jelzőtáblák jelöltjeire utal: *áfis* 'falragasz, hirdetmény', *akcselerát* 'gyorsvonal', *ápártáment* 'lakosztály', *blokk* 'tömbház', *csentru* 'központ', *esztráda* 'utca', *hálda* 'kisebb vasúti megálló', *inventár* 'leltár', *kursza* 'helyiérdekű autóbusz vagy vonatjárat', *kursza szpecsiála* 'különjáratú autóbusz', *perszonál* 'személyvonal', *pronoekszpresz* 'sorsjátékfajta', *pronoszport* 'sportfogadás', *rapid* 'sebesvonal', *reducësëre* 'árcsökkentés', *sántër* 'építőtelep', *tunël* 'alagút'. Politikai pártok, szervezetek nevei szintén szerepeltek feliratként épületeken, ünnepi felvonulások tábláin, falragaszokon és más helyeken. Ezeknek a hatását is feltételezhetjük az olyan jövevényszavak esetében mint: *utëmë*, *utëcsë*, *pártid*. A televízió képernyőjén, a mozi vetítősáznán megjelenő írott nyelvi egységek (címek, műfaji besorolások) ugyanilyen módon töltik be a nyelvi ráhatás szerepét: *zurnál* '(mozi) híradó', *telezurnál* 'híradó (televízióban)' (s)²⁴, *szériál* 'sorozatfilm'²⁵.

Amint látható, ebben a csoportban főnevek illetve főnévi jelentésben használt melléknevek találhatók, ami szükségszerűen következik a feliraton szereplő szavak jelöltjeinek jellegéből. Megfigyelhető az a jelenség, hogy a román melléknév jelentésű etimon a magyarban főnévi jelentésűvé válik tapadás révén:

m. *szeriál* 'sorozatfilm' < r. *film serial* 'ua'

m. *univertzál* < r. *magazin universal* 'ua'.

De a jelenségről nem állítható teljes bizonyossággal, hogy kizárólag a magyarban ment volna végbe, mivel a román köznyelvben is megfigyelhető az ilyen jellegű jelentéstapadás érvényesülése.

Ebben az alcsoportban kiemelendő a betű- és mozaikszók jelenléte. A közigazgatási és a kereskedelmi életből származó szócsoport nem tartalmaz egyetlen ilyen természetű elemet sem. Bár, amint említettem, a hivatalos nyelv és a feliratok szócsoportja némely vonatkozásban fedi egymást, így például a politikai életre vonatkozó jövevényszók csoportja. Ezért a betű- és jövevényszók egy része a 3.1. pontban felsorolt kölcsönszavak csoportjába is sorolható. Betűszók: *ádász* (r. ADAS: Administrația Asigurărilor de Stat), *árlusz* (r. ARLUS: Asociația Română pentru Legăturile cu Uniunea Sovietică), *dák, csekk* (r. CEC: Casa de Economii și Consemnațiuni), *szemete* (r. S.M.T.: Stația de Mașini și Tractoare), *utécse* 'Kommunisták Ifjúsági Szövetsége' (r. U.T.C: Uniunea Tineretului Comunist 'ua.'), *utémé* 'Ifjűmunkás Szövetség' (r. U.T.M.: Uniunea Tineretului Muncitoresc 'ua.'). Mozaikszók: *agroszem*²⁶, *aprozár* (r. APROZAR: Aproximarea cu Zarzavaturi), *komkár* (r. COMCAR: Societatea Comercială de Stat pentru Aprovizionarea cu Carne), *szanepid* (r. SANEPID: Centru Sanitar și Antiepidemic), *oráka* (r. *oraca*: mozaikszó, amelyet a román szótárak nem tüntetnek fel).²⁷

3.3. A vizualitással összefüggő szavak harmadik csoportja a kereskedelmi élet fogalomkörére vonatkozó kölcsönelemekből áll. Kereskedelmi tevékenységen itt főleg az emberek mindennapi árubeszerző tevékenysége érthető. Ilyenként itt sem szakszókincssel van dolgunk, hanem inkább olyan nyelvi elemekkel, amelyek nagyon elterjedtek, különösen a városban lakó romániai magyarok nyelvhasználatában. Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a vásárló nap mint nap az áruval együtt a nevével is kapcsolatba kerül (különösen az élelmiszer termékek esetében), hiszen a becsomagolt termék és a név, az üzleti árjelzés és a termékre utaló vizuális nyelvi jel rendszerint együtt jelenik meg, egy szemléleti egységet alkot. Ugyanezt a folyamatot erősíti az a tény, hogy más kereskedelmi egységekben is csak román nyelvűek a vizuális üzenetek (a vendéglőkben román nyelvű étlapot tesznek a vendég elé, a kocsmákban román nyelvű az italféleségek jegyzéke). A rendszerváltás után a városi életter szintén minden zugát elárasztották a kereskedelmi reklámok. E jelenség nyelvhasználatra gyakorolt hatásának felmérésére is szükség lenne szociolingvisztikai kutatásokra. Abból, ami az eddigi kölcsönszóanyag alapján rendelkezésükre áll, elég egyértelműen elkülönít-

hető ez a kölcsönszóréteg. A vizualitás jelenségének vizsgálatára korlátozva ennek a szókincsrétegnek a tanulmányozását, 42 ilyen természetű jövevényasztót találtam. Elterjedtségükre vall az a tény, hogy nagyjából a kereskedelmi, köznyelvi, népi, irodalmi nyelvváltozatokba sorolandó, és mindössze három közülük kimondottan tájszó az RK minősítése szerint.²⁸ **Kereskedelmi** nyelvváltozatból való 19 (45,2%): *cujkă bătrina* 'többéves szilvapálinka', *drozgyija* 'seprőpálinka', *drozgyoja* 'élesztő', *franzela* 'vegni', *halva* 'préselt napraforgóolajból készült édesség' *kábánosz* 'cserkészkolbász' (s)²⁹, *kárpáci* 'cigarettafajta neve', *konzerva* 'konzerv', *marosesti* 'cigarettanév', *nációnál* 'olcsó cigaretta neve', *polonéz* 'lengyelkolbász', *rahát* 'törökpuliszka', *snicel* 'bécsi szelet', *slibovica* 'pálinka', *sztiks* 'sós pálcika alakú ropogós sütemény'³⁰, *szukk* 'üditő', teszkovina 'seprőpálinka', *visináta* 'meggypálinka', **köznyelvi**: 13 (30,9%)³¹: *cáp* (2) 'egy pohár sör', *cujka* 'pálinka, szilvapálinka', *filtru* 'füstsűrő (a cigarettában)', *grátár* 'rostonsült', *hálba* 'korsó sör', *jaurt* 'joghurtfajta' (s)³², *kompot* 'befőtt', *kosztica* 'sertésoldalas', *maszlina* 'olajbogyó', *miccs* 'roston süített ételféleség', *parizel* 'párizsi', *szána* 'joghurt féle termék', *szifon* 'szódavíz', **népnyelvi**: 4 (9,5%): *antigrípál* 'nátha elleni gyógyszer' (s)³³, *antinevrálszik* 'fájdalomcsillapító', **szanitár**: *szanitár szesz* 'orvosi szesz', *telemea* 'sós túró vagy sajt', **tájnyelvi**: 3 (7,1%): *bulyon* 'befőzött paradicsom', *cigára* 'cigaretta', *friptura* 'sült', **irodalmi**: 2 (4,7%): *bani* 'század lej értékű aprópénz', *lej* 'román pénzegység', **hivatalos**: 1 (2,3%): *lozimplik* 'borítékos sorsjegy'. A *kárpáci* (r. *Carpați*) és a *marosesti* (r. Mărășesti) hangalakok egyértelműen bizonyítják a vizualitás hatását, mivel a románban alanyesetben csak írásban szerepel a szóvégi *-i* morféma, ejtésben *kárpác*, *mărășest* hangsorok hallhatóak, amint azt az RK-beli alakváltozatok is mutatják.

4. A három vizsgált szócsoporthoz összesen 248 kölcsönszót soroltam. Ez az adat nem mutatja pontosan az itt vizsgált területekre vonatkozólag a román nyelv jelenbeli hatásának valódi mértékét. Hiszen a szóanyag zöme a hatvanas és hetvenes évekből származik. De ha a felvázolt helyzetkép az aktualitás szempontjából nem is teljesen pontos, az arányok a kölcsönzés mértékét és a nyelvhasználati szituációt illetően megbízhatóak. Újabb kutatások valószínűleg azt derítenék ki, hogy az elemzett rétegekben még erősebb a román nyelvi hatás, amint azt a saját spontán megfigyeléseimből származó példák is mutatják. A 248 jövevényasztó a teljes kölcsönszókincsnek 5,5%-a. Ez első látásra minimálisnak tűnhet fel a vizualitás szerepét a szókölcönzésben. De ha figyelembe vesszük a kölcsönelemek **szociális értékét, elterjedtségét**, akkor megváltozik ez az értelmezési keret. A teljes szókincs nagyobb része ugyanis tájszó, illetve hapax jellegű nyelvi elem. A 4435 kölcsönszóból mindössze 461 tekinthető igazán elterjedtnek az erdélyi magyarság nyelvében. (Ez a 461 lexéma magába foglalja az irodalmi, köznyelvi, hivatalos, kereskedelmi és népnyelvi elemeket.)³⁴ A vizua-

litással valamilyen vonatkozásban összefüggő 248 kölcsönszó közül mindössze 44 tekinthető kimondottan tájszónak. (Az aktualitást illetően ez az adat is felülvizsgálatra szorul, mert az RK megjelenése óta egyes tájszónak minősített kölcsönelemek népnyelvivé válhattak.) Tehát 204 a 248-ból beletartozik a legelterjedtebb román eredetű kölcsönszavak halmazába. Így a vizualitásnak feltételezhetően szerepe volt a legnagyobb szociális értékű kölcsönszavak 53,7%-ának meghonosodásában és elterjedésében.

A vizualitás szempontjából vizsgált szóanyag, amint a három részre való felosztásból látható, jól meghatározható módon kötődik bizonyos nyelvi réteghez, elég pontosan behatárolható kommunikációs helyzetekhez. A nemzetiségi társadalomban az intézményekkel való kapcsolat, az adminisztrációs ügyek intézése, munkahelyi kommunikáció, bevásárlás olyan aszimmetrikus kétnyelvűségi helyzetet teremt, amelyben a nemzeti kisebbségben élő egyén anyanyelvi kompetenciájában bizonyos regiszterek elszegényednek, háttérbe szorulnak. A kétnyelvű beszélő így „anyanyelvének valamely szűk nyelvi kódjába van bezárva, rendszerint csak valamely alárendelt változatát ismeri”.³⁵ Ennek következményeként bizonyos fogalmakat nem tud anyanyelvében megnevezni. Ez a jelenség a nyelvhasználat társadalmi feltételeivel magyarázható, és nem annyira azzal, hogy a kétnyelvű kisebbségi egyén a mindennapi tevékenysége során olyan fogalmakkal találkozik, amelyeknek anyanyelvében nincs lexikalizált megfelelője. Ugyanis az itt vizsgált kölcsönszók többsége nem ilyen természetű. A három csoportban összesen 24 olyan jövevényszót találtam, amely nyelvi, kulturális, államigazgatási különbségek miatt kerülhetett át a romániai magyarok nyelvébe. Ez mindössze 10,2%-a a vizualitással összefüggő kölcsönelemek számának.³⁶

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a hiánykölcsönzés kérdése, amely mind az előbbi, mind az utóbbi kölcsönszócsoporttal összefügg. Az aszimmetrikus kétnyelvűség kontextusában vizsgálva a kérdést, Péntek János hiánykölcsönzésnek tekinti azoknak a jövevényszavaknak az esetét, amelyek „nyelvi korlátozások okozta üröket hivatottak betölteni”, és ide sorolja az államnyelv hivatalos rétegeből átkerült kölcsönelemeket is.³⁷ A nyelvi, kulturális különbségekből származó átvételek (eltérő mezőtagolás, kategorizálás, népszokások elemei stb.) funkcionális szempontból szintén hiánykölcsönzésnek tekinthetők. Ugyanazon folyamat két aspektusaként is értelmezhető ez a két megközelítés, hiszen mindkettőnek közös a motivációja: a beszélőnek nincs olyan lexikalizálódott anyanyelvi jele, amellyel kifejezheti a valóságnak azt a részletét, amelyre utalni kíván. (Cserniczkó István ezt a jelenséget a „megnevezés kényszeré”-nek nevezi.³⁸) Péntek János idézett tanulmányában megkülönbözteti a fentebb említett két fajta kölcsönzési jelenséget, de csak az elsőt, a nyelvi izolációval, az adminisztratív alárendeltséggel kapcsolatos kölcsönelemeket nevezi hiánykölcsönzésnek. Mivel ebből a nézőpontból mindkettő hiánykölcsönzésnek minősül, tekint-

sük a Péntek János által leírtat **adminisztratív hiánykölcsonzésnek**, mivel az izoláció, a nyelvi korlátozások adminisztratív, politikai döntések következményei (államhatár-módosítás, utazási lehetőségek, nyelvhasználati jogrendszer stb.). A nyelvi, kulturális különbségekből származó átvételt pedig nevezük **kulturális hiánykölcsonzésnek**.

Amint a fentiekből látható, a vizualitás kérdése elsősorban az adminisztratív hiánykölcsonzéssel átkerült szavakkal függ össze, ami természetes is, hiszen a vizuális nyelvi jel hatásának mértéke a nyelvi környezet függvénye (egy vagy két hivatalos nyelv használata, egy- vagy kétnyelvű feliratok engedélyezése stb.).

A teljes szóanyag 45,65%-a olyan jövevényszavakból áll, amelyeket csak a moldvai csángó nyelvjárásokban jegyeztek le. Az itt értelmezett 248 kölcsönelemből mindössze 33 (13,4%) kizárólag moldvai gyűjtésből eredő. Ami a vizsgált lexémák erdélyi elterjedtsége mellett arra is utal, hogy a vizuális nyelvi hatás alapján nemigen következtethetünk arra, hogy egy regionálisan meghatározott nyelvközösség a kétnyelvűség és a nyelvvesztés folyamatában milyen szintig jutott el. De ez az értelmezés csak akkor hiteles, ha figyelembe vesszük azt, hogy a vizuális nyelvi hatás minden bizonnyal erősebb a városi környezetben, mint a falvakban, hiszen a városok mint közigazgatási, kereskedelmi egységek az írott információ gazdagságával jellemezhetők.³⁹

Számos kutató számára kérdéses, hogy azok a nemzetközi szavak, amelyek kimutathatóan valamely környezeti nyelvből szüremlettek be, a nemzetközi vagy a kölcsönző kategóriájába sorolandók. Nyelvi adataim között szerepelnek ilyen lexémák, ami implicit állásfoglalás amellett, hogy jövevényszavaknak tekinthetők, hogyha hangalak vagy jelentés szempontjából román hatást mutatnak. Mint ismert, a standard magyar nyelv inkább a latinhoz közelebb álló hangalakú nemzetközi szavakat kedveli. Tehát *dekrétum* és nem *dekrét*, *politechnikum* és nem *politechnika*, ahogy az az erdélyi regionális köznyelvben hallható. Úgy gondolom, itt sem vitatható a vizualitás bizonyos mértékű befolyásoló szerepe abban, hogy ha a kétnyelvű beszélő szókincsében esetleg mindkét alaki változat megtalálható, melyik fog nagyobb használati gyakoriságot mutatni. De éppen a vizualitásnak is köszönhetően az átlagos erdélyi magyar az ilyen jellegű lexémáknak csupán az egyik, a román közvetítésű változatát ismeri.

Ha a magyar nyelvben végbement önálló jelentésváltozás jelenségét vizsgálom ebben a jövevényszócsoporthban, akkor szembetűnik az, hogy szinte egyáltalán nem érvényesül. Ugyanis az elemzett lexémák szinte kivétel nélkül megőrzik a román nyelvbéli jelentésüket. (A teljes szóanyag lexémáit véve alapul a magyar nyelvben bekövetkezett jelentésváltozás mértéke az eddigi felmérések szerint kb. 15%-os.) Az említett jelentéstapadás jelensége az egyedüli ilyen jellegű változás, de ez nem önálló magyar fejlemény, mivel már a köznyelvi románban megfigyelhető:

m. *ákcselelát* 'gyorsvonat' < r. *accelerat* 'gyors, gyorsvonat' (*tren accelerat*)

m. *báza* 'terményátvevő központ' < r. *baza* 'központ, alap, terményátvevő központ' (*baza de recepție*)

m. *csentrála* 'telefonközpont' < r. *centrala* 'központ, telefonközpont' (*centrală telefonică*)

m. *rapid* 'sebesvonat' < r. *rapid* 'sebes, sebesvonat' (*tren rapid*)

m. *ásziguráre* 'az állami biztosítónak fizetett díj' < r. *asigurare* 'biztosítás, biztosítási díj' (*taxa de asigurare*)

Ha a jövevénytípus magyar nyelvbeli jelentése megtalálható a román etimon szemantikai struktúrájában, ez még nem jelenti azt, hogy a két lexéma a jelentés vonatkozásában egyenértékű. Az etimon jelentése a románban rendszerint sokkal előbb, gazdagabb, nem annyira a kommunikációs helyzethez kötött, amint azt az alábbi példák szemléltetik:

m. *komplektál* 'ürlapot, kérdőívet kitölt' < r. *completa* 'kitölt, kiegészít'

m. *ászutor* 'segély, támogatás' < r. *ajutor* 'segítség, segély, támogatás'

m. *ádzsent* 'adószedő' < r. *agent* 'ügynök, adószedő'

m. *autorizácija* 'iparendedély' < r. *autorizație* 'engedély, iparendedély, jogosítvány'

Tulajdonképpen jelentésváltozás-tendenciát mindössze három jövevénytípusban ismertem fel, és mindhárom esetben csupán a fogalomkör változását (szűkülését) észleltem, és nem pedig a jel-jelölt viszonyának az átrendeződését (például névátvitelt), ami a jelentésmódosulások sorában gyakran érvényesül a kölcsönszókincs egészében. Az ilyen jellegű jelentésváltozás egyértelműen utal a jelnek a kommunikációs kontextusból való kiszakadására:

m. *autorizált* 'iparendedéllyel rendelkező kisiparos' < r. *autorizat* 'engedélyezett'

m. *cujka* 'szilvapálinka' < r. *țuică* 'pálinka'

m. *gára* 'vasúti állomás' < r. *gara* 'állomás'

Ezek a jelentéstani észrevételek is azt igazolják, hogy a vizualitással összefüggő jövevénytípuscsoport meglehetősen jól kötődik bizonyos társadalmi, kommunikációs szituációkhoz: hivatalos ügyek intézése, kereskedelmi tevékenység, és általában a városi életforma azon sajátos nyelvi érintkezésen alapuló eseménysorozatai, amelyek valamilyen módon az írott nyelvi jellel kapcsolatosak.

Mivel ezek a kölcsönszavak a beszélő tudatában fokozottabb mértékben társulnak a vizuális környezethez, különösen alkalmasnak tűnnek a „couleur locale” felidőzésére. Ezért a szépirodalomban (különösen a prózában) számos példát találunk arra, hogy erdélyi írók tudatosan ilyen nyelvi elemeket használnak műveikben az intenzívebb ábrázolás céljából. Expresszivitásukhoz ugyanakkor a sajátos román hangulat is társul. Asztalos István, Berde Mária, Horváth István, Nagy István, Sütő András írásaiban megfi-

gyelhetjük ebbe a kölcsönszórótegebe tartozó elemek ilyen rendeltetésű használatát.⁴⁰ Bakos Ferenc idézett tanulmányába szereplő példák csak kiegészítik az RK-ban bőségesen illusztrált szépirodalmi anyagot.⁴¹

A vizuálisan (is) érzékelhető jövevényszavak problémája összefügg a tükörfordítások és hibridszavak kérdésével. Mégpedig abban az értelemben, hogy a látható nyelvi jel mint erős kiegészítő inger elősegíti azt a folyamatot, amelynek során a második nyelvbeli név háttérbe szorítja az anyanyelvi megfelelőjét olyan módon, hogy az a kétnyelvű beszélő passzív szókincsébe kerül át. Amikor a jellemzett beszélőnek ilyen természetű fogalomra kell utalnia, olyan kommunikációs nehézsége támad, amelyet gyakran tükörfordítással vagy hibridszó használatával old meg. Így lesz a 'szolgálati idő' régiség (r. *vechime* 'régiség, szolgálati idő'), a 'bead, befizet' letesz (r. *a depune* 'ua'), a 'telekkönyvez' intabulárét csinál (r. *a face intabulare* 'ua') és a 'háborúbeli frontharcos' háborús veterán (r. *veteran de război* 'ua') az erdélyi nyelvhasználatban.⁴² Bár a tükörfordítások vizsgálata háttérbe szorult a román–magyar nyelvi interferencia kutatásában, amint arra Zsemlyei János utal az említett tanulmányában, a rendelkezésünkre álló források alapján elmondható, hogy ezeknek jelentős hányada a hivatalos, írott nyelvből való.⁴³ Hiszen a kisebbségi nyelvhasználatot jelentős mértékben befolyásolja az állandó fordításkényszer-helyzet. Találón jellemzi a nemzetiségi életnek ezt a vonatkozását Hubik István, amikor a hatósági hivatalos közleményekre, tájékoztatásokra, hirdetésekre, figyelmeztető táblákra és más írásos kommunikációs eszközökre utalva ezt írja: „Csupa olyasmi, aminek nagy hányada a csehszlovákiai magyarok ezreinek, tízezreinek akarva nem akarva el kell olvasniuk, mert része az életüknek. Itt nincs szerepe a tetszésnek vagy nemtetszésnek.”⁴⁴

Mindezek alapján elmondható, hogy a vizuális nyelvi hatás ma már nem mellőzhető szempont a nyelvi interferencia vizsgálatában, annál is inkább, mert jelentős szerepe van a legerjedtebb kölcsönelemek meghonosodásában. Másrészt az ilyen tárgyú elemzés, kisebbségi nyelvhasználat társadalmi kontextusáról, a nemzetiségi jogokról is hiteles képet adhat.

JEGYZETEK

1. Bíró 1984, 187.
2. Külön kutatás tárgya lehetne az, hogy valamely tárgy vizuális képe (külsőalakja, mérete stb.) hogyan hat a tárgyat jelölő lexéma névátvitelen alapuló jelentésváltozásaira.
3. FeudRomKsz.
4. Márton–Péntek–Vöő, 1977.
5. Bakos, 1982, 1984, Zsemlyei 1979, 1995, Kelemen, 1963.
6. A saját gyűjtésből származó elemeket a felsorolásban (s) jellel különböztetem meg.

7. Egyik ismerősömet megkérdeztem, hogy miért nevezi a sós pálcika aprósüteményt *stiksz*-nek. Azt válaszolta, hogy azért, mert ez a neve, hiszen rá van írva (mármint a csomagolópapírra). A *stiksz* angol eredetű román közvetítésű kölcsönszó az erdélyi magyarok nyelvében.
8. Andric 1995, Bogner, 1943, Csernicskó 1995, Katona 1995, Mikes–Junger 1995.
9. A két világháború közötti délvidéki magyarok kisebbségi nyelvhasználatát vizsgálva állítja Bogner, hogy a szerb hivatali *terminus technicus*-okat minden társadalmi réteg átvette Bogner 1942, 11–12.
10. m. *decizie* 'végzés, döntés' < r. *decizie* 'határozat, végzés, döntés'
11. Blédy 1942, 133., Zsemlyei 1995, 246.
12. Zsemlyei 1995, 250.
13. Zsemlyei 1979, 36.
14. r. a *rambursa* 'visszafizet, adóságot törleszt' (DLRC) > m. *ramburszál* 'visszatérít pénzt (a biztosító)'
15. Az RK-ban 160 lexéma tartozik a hivatalosnak minősített nyelvi rétegbe. Ebből vizualitást vizsgáló listámra némi mérlegelés után 120 kölcsönszó került. A különbség annak köszönhető, hogy nem minden ilyen természetű kifejezés esetében beszélhetünk a vizualitás hatásáról a belemagyarázás veszélye nélkül.
16. Mikes–Junger 1995, 31.
17. m. *ádzsencia* '(vasúti) jegyiroda' < r. *agenția* 'ügynökség, iroda, képviselet, kirendeltség', *agenția de bilete* 'ua.'
18. Zsemlyei 1979, 32.
19. Bakos 1984, 235., Csúry 1935, 255.: a *cserkul* román etimonja: *Cercul Militar de Recrutare* 'ua'.
20. Gyakran fordul elő gyárnevek összetételében (Fabrica de Conserve, Fabrica de Încălțăminte), és így számos ilyen jellegű épületen, illetve a gyár által forgalmazott terméken olvasható.
21. A román etimon (*internat*) jelentése ugyanaz.
22. Újabban hallható kölcsönszó. Nem szerepel az RK-ban.
23. Bakos 1984, 238. A rendszerváltás óta újra elterjedt 'megyei főnökség' jelentésben.
24. m. *telezsurnál* 'televíziós híradó' < r. *telejurnal* 'ua.'
25. m. *telezsurnál* 'televíziós híradó' < r. *telejurnal* 'ua'. m. *seriál* (film) 'sorozatfilm' < r. *serial* 'sorozat', *film serial* 'ua.' (Zsemlyei 1995, 249)
26. A forrás (Zsemlyei 1979, 32) nem tünteti fel a román etimont, és az RK-ban sem szerepel. A román szótárakban sem található. Valószínűleg a *Magazin agricol de semințe* 'magvakat árusító üzlet' nevéből származó mozaikszó.
27. RK: az *oráka* címszónál
28. Ez az arány még szembetűnőbb, ha figyelembe vesszük azt, hogy a tanulmányozott szókincs 79,8% tájszó.

29. m. *kábános* 'cserkészkolbász' < r. *cabanos* 'ua' (DRM)
30. m. *sztiks* 'sós pálcika alakú sütemény' < r. *stics* 'ua' (az angol többes-számú *stics* -ből)
31. Köznyelven itt az erdélyi regionális köznyelv értendő.
32. m. *jaurt* 'joghurtfajta' < r. *iaurt* 'ua'.
33. m. *antigripál* 'nátha elleni gyógyszer' < r. *antigripal* 'ua.'
34. Ezekbe a nyelvi rétegekbe tartozó és itt vizsgált kölcsönelemek legtöbbször az RK szerzői megjegyzik, hogy „nagyon elterjedt a romániai magyarság nyelvében”.
35. Péntek 1994.
36. Hivatalos nyelvi regiszterből 4 került át: *autopunyera*, *gyeszkoncentrál*, *koncentrál*, *pontál*, a *feliratok* fogalomköréből 10: *agroszem*, *árlusz*, *dák*, *hálta*, *kompleks*, *komkár*, *oráka*, *pronoekszpresz*, *pronoszport*, *szemete*, *kereskedelmi* életből való 11: *bani*, *halva*, *kárpáci*, *lej*, *marosesti*, *miccs*, *nációnál*, *telemea*, *jaurt*, *szána*, *vermut*.
37. Péntek 1996, 113.
38. Csernicskó 1995, 13.
39. Szükség lenne a városi nyelvhasználatot az interferencia szempontjából vizsgáló szociolingvisztikai felmérésekre is. Ezek alapján még pontosabb képet kaphatnánk a tanulmányozott jelenségről.
40. Bakos 1984, 236–38, Bartha 1965.
41. Bakos felhívja a figyelmet arra, hogy a jövővényyszó szépirodalmi nyelvben való előfordulása a meghonosodás mértékének megítélésében fontos kritérium, különösen akkor, ha több műben, több író nyelvhasználatában kimutatható (Bakos 1984, 236.)
42. Zsemlyei 1995, 250.
1. A szlovákiai magyar köznyelv vizsgálatából is ez derül ki. Jakab István két kötetében egy-egy fejezetet szentel a szlovák–magyar nyelvi érintkezésben megnyilvánuló tükörfordítás jelenségének (Jakab 1980, 43–111., 1995, 10–46.). Példáinak többsége a hivatalos nyelvi változatból és különböző írott forrásokból ered. Íme néhány ezek közül: *ünnepi akadémia* 'díszünnepély', *fizet* 'érvényben, hatályban van', *összüzemi pártbizottság* 'üzemi pártbizottság', *érdekkör* 'szakkör', *tanító* 'pedagógus', *üzemi őrség* 'rendészet', *vizsga* 'vizsgálat', *pohár* 'befőttésüveg', *emberközi kapcsolat* 'emberi kapcsolat'.
44. Hubik István 1987, 30–31. Hasonlóképpen vélekedik a kérdéstről Papp György a vajdasági magyar nyelvhasználat kapcsán: „A 90%-ban fordításos tankönyvek, hivatalos közlönyök, szakfolyóiratok, a fordítás rejtett formáit képviselő publicisztika olyan kommunikációs közeget tükröznek magyarul, amelyek önmagukban nem léteznek, nyelvileg szellemképek tehát. Fordítónak, újságírónak kell megalkotnia másodlagosan, az anyaországi minták nagyon áttételes felhasználásával azt, ami

nem létezik elsődlegesen, a köznyelvi, közéleti, szakmai nyelvet.” (Papp 1992, 100–101.)

IRODALOM

ANDRIC Edit

1995 A szerb nyelvnek a vajdasági magyar nyelvre gyakorolt hatása. In: Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. Bp. 235–43.

BAKOS Ferenc

1982 A magyar szókészlet román elemeinek története. Bp.

1984 Román jövevényszavaink legújabb rétegéhez. In: Nagy Béla (szerk.): Magyar–román filológiai tanulmányok. ELTE Román Filológia Tanszék. Bp.

BARTHA János

1965 A román nyelvi elemek stilsztikai szerepe Asztalos István írói nyelvében. NyÍrk IX. 289–92.

BÍRÓ Zoltán

1984 Beszéd és környezet. Buk.

BLÉDY Géza

1942 Influența limbii române asupra limbii maghiare. Sibiu.

BOGNER József

1943 A szerb uralomnak a délvidéki magyarok nyelvére tett hatása. Szabadka.

CSEERNICSKÓ István

1995 A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség. In: Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. Bp. 129–45.

DLRC: Dicționarul limbii române literare contemporane. București, 1957.

DRM: Dicționar român–maghiar. București, 1964.

FeudRomKsz: A magyar nyelv feudalizmuskori román kölcsönszavai. Kézirat. Főszerkesztő: Szabó T. Attila. Munkatársak: B. Gergely Piroska, Kosa Ferenc, Szabó Zoltán, Vámszer Márta, Zsemlyei János.

HUBIK István

1987 A csehszlovákiai magyar fordítás általános problémái. In: Zalabai Zsigmond (szerk.): A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről. 239–40.

JAKAB István

1980 Nyelvünkről – nyelvünkért. Bratislava.

JAKAB István

1995 Értsünk szót egymással! Pozsony.

KATONA Edit

1995 Interferencia–jelenségek mérése a vajdasági magyar nyelvhasználatban. In: Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. Bp. 225–34.

KELEMEN Béla

1963 Társadalomfejlődés és nyelv. NyIrK VI. 253–71.

MÁRTON Gyula – PÉNTEK János – VÖÖ István

1977 A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai. Buk.

MIKES Melánia – JUNGER Ferenc

1995 A szerbhorvát–magyar kétnyelvűséget érintő szociolingvisztikai kutatások a Vajdaságban. In: Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. Bp. 27–36.

PAPP György

1992 A vajdasági magyar hivatalos és közéleti nyelvhasználat a nyelvtörvény után. In: Györi–Nagy Sándor – Kelemen Janka (szerk.): Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II. Bp. 96–102.

PAPP György

1995 Beszédhelyzeti kötődésű kölcsönszavak és közlési interferenciák a jugoszláviai magyarság nyelvében. In: Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. Bp. 217–24.

PÉNTEK János

1994 Az anyanyelv ökológiája Erdélyben. Kétnyelvűség 1994/1. 8–16.

PÉNTEK János

1996 A magyar–román interetnikus kapcsolatok néhány nyelvi vonatkozása. In: Katona Judit – Viga Gyula (szerk.): Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. Miskolc. 113–20.

ZSEMLYEI János

1979 A Kis–Szamos vidéki magyar tájszólás román kölcsönszavai. Buk.

ZSEMLYEI János

1995 Román tükörszavak, tükörfelfejezések és hibridszavak a romániai magyarság nyelvhasználatában. In: Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. Bp. 245–52.